

PROKURORAS KAIP PROCESO ATNAUJINIMO SUBJEKTAS

Rimvydė Lukšytė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas cpk@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. rugpjūčio 22 d., parengta spausdinti 2007 m. vasario 9 d.

Santrauka. Straipsnio aktualumą lemia prokuratūros (prokuroro) funkcija civilinio proceso teisėje, taip pat pastarųjų metų teisės norminių aktų, keičiančių Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos, viešojo intereso gynimo ir proceso atnaujinimo reglamentavimą, gausa bei šių teisinių reiškinių mokslinio tyrimo poreikis, nes šiuo metu Lietuvos Respublikos civilinio proceso teisės moksle neatlikta nuosekli ir išsami nei prokuratūros civilinio proceso, nei proceso atnaujinimo instituto analizė.

Straipsnyje aptariamos prokuroro dalyvavimo formos proceso atnaujinimo stadijoje, generalinio prokuroro teisės ir pareigos ginant viešąjį interesą paduoti prašymą atnaujinti procesą, analizuojamos kylančios problemos Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui įgyvendinant LR CPK 365 str. 2 dalies suteiktą teisę. Pateikta analizė atskleidžia prokuroro dalyvavimo proceso atnaujinimo stadijoje specifiką.

Praėjo jau beveik treji metai, kai priimtas ir įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, todėl jau galima rasti teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias prokuroro veiklą civiliniame procese, taip pat ir proceso atnaujinimo stadijoje.

Pagrindinės sąvokos: proceso atnaujinimas, prokuroras, viešasis interesas.

IŽANGA

Temos aktualumas. Proceso atnaujinimo institutas civilinio proceso teisėje nėra naujas, tačiau kaip savarankiškas institutas proceso atnaujinimas įtvirtintas tik 1999 m. sausio 1 d. įsigaliojusiu Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymu. Lietuvos civilinio proceso teisės moksle šis institutas išsamiai nenagrinėtas ir netirtas. Pažymėtina, kad ir literatūra nepasižymi gausa. Todėl, autorės nuomone, diskusija proceso atnaujinimo tema yra aktuali ir svarbi. Pažymėtina, kad Lietuvos civilinio proceso teisės moksle nėra atliktas ir išsamus prokuroro dalyvavimo civiliniame procese tyrimas.

Mokslinio tyrimo tikslas. Šio straipsnio tikslas yra atskleisti prokuroro dalyvavimo atnaujinant procesą formas, sąlygas ir tvarką. Ištirti ir nustatyti prokuroro teisių ir pareigų ribas proceso atnaujinimo stadijoje, taip pat

atskleisti problemas, kylančias prokurorams dalyvaujant proceso atnaujinimo stadijoje.

Tyrimo objektai. Prokuroro subjektiškumo klausimas ir funkcija proceso atnaujinimo stadijoje.

Tyrimo metodai. Tiriant pasirinktą dalyką taikyti pagrindiniai analizės metodai – loginis-analitinis, sisteminės analizės ir lyginamasis.

Ginčų sprendimas civilinio proceso tvarka visų pirma yra privatus šalių reikalas, tačiau yra nemažai bylų, kurios liečia ne tik ginčo šalis, bet ir visuomenę. Viešojo intereso gynimas yra vieno iš pagrindinių privatinės teisės principų – dispozityvumo principo, pagal kurį kiekvienas pats gina savo pažeistas teises, išimtis, nustatyta siekiant apginti silpnesnės šalies, kuri ne visuomet gali kreiptis į teismą su reikalavimu apginti jos pažeistą subjekcinę teisę, bei asmenų, negalinčių savarankiškai pasinaudoti teise į gynybą, teises ir (ar) teisėtus interesus.

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorė.

Prokuroro teises inicijuoti civilinį procesą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas [1] (toliau LR CPK) ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas [2]. LR CPK 49 str. 1 dalyje nurodyta, kad įstatymų numatytais atvejais prokuroras gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Pagal Prokuratūros įstatymo 19 str. 1 dalį prokurorai, nustatę asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, viešąjį interesą gina įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva. To paties įstatymo 19 str. 2 dalyje nurodyta, kad prokurorai, turėdami pagrindą manyti, kad pažeisti teisės aktų reikalavimai, gindami viešąjį interesą turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu, pareiškimu ar prašymu (LR CPK 365 str. 1 d. nustatyta, kad procesas byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi), atnaujinamas pateikus prašymą).

LR CPK 365 str. nustatyta, kad bylos, užbaigtos įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi), procesas gali būti atnaujintas LR CPK XVIII skyriuje nustatytais pagrindais ir tvarka. Minėtame straipsnyje išvardyti asmenys, kurių prašymu gali būti atnaujintas procesas, t. y. šalis ir tretieji asmenys, taip pat neįtraukti į bylos nagrinėjimą asmenys. LR CPK 365 str. 2 dalyje nustatyta, kad prašymus dėl proceso atnaujinimo, siekiant apginti viešąjį interesą, gali paduoti Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras.

Vadinasi, prokuroras proceso atnaujinimo stadijoje gali dalyvauti dviem formomis: pirma, LR CPK 365 str. 1 dalyje nustatyta tvarka, kai prašymą atnaujinti procesą pateikia prokuroras, esantis šalimi (LR CPK 49 str., 365 str. 1 d., LR Prokuratūros įstatymo 19 str.), ir, antra, LR CPK 365 str. 2 dalyje nustatyta tvarka. Antruoju atveju įstatymų leidėjas įtvirtina nuostatą, kad prašymą atnaujinti procesą turi teisę paduoti *tik* Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras.

Šiame straipsnyje nuosekliai tirsime antrąją prokuroro dalyvavimo proceso atnaujinimo stadijoje formą, kai prašymą atnaujinti procesą pateikia generalinis prokuroras LR CPK 365 str. 2 dalyje numatyta tvarka. Tokią tyrimo kryptį lemia kelios priežastys. Visų pirma, prokuroro, esančio šalimi (LR CPK 49 str., 365 str. 1 d., LR Prokuratūros įstatymo 19 str.), proceso atnaujinimo stadijoje subjekto tyrimas iš esmės nesiskiria nuo kitų asmenų, nurodytų LR CPK 365 str. 1 dalyje, subjektiškumo tyrimo, nes prokurorui, esančiam šalimi, proceso atnaujinimo stadijoje taikomos tos pačios LR CPK XVIII skyriaus teisės normos kaip ir kitiems asmenims, nurodytiems LR CPK 365 str. 1 dalyje. Tačiau prokurorui, esančiam šalimi procese, nėra taikomos LR CPK XVIII skyriaus teisės normos, reglamentuojančios generalinio prokuroro teises ir pareigas proceso atnaujinimo stadijoje. Kita priežastis yra straipsnio apimtis, todėl dėmesys sutelkiamas į problemiškesnius šios temos aspektus.

Taigi prašymus atnaujinti procesą LR CPK XVIII skyriuje nustatyta tvarka gali paduoti Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (toliau – generalinis prokuroras). LR CPK 365 str. 2 dalyje tiesiogiai įtvirtinta ge-

neralinio prokuroro teisė kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi). Tačiau šiai generalinio prokuroro teisei įgyvendinti įstatymas kelia dvi būtinas sąlygas: pirmoji būtinoji sąlyga yra ta, kad prašymas atnaujinti procesą turi būti pateikiamas *siekiant apginti viešąjį interesą*, antroji – *prašymas turi būti paduotas LR CPK XVIII skyriuje nustatyta tvarka*. Tai reiškia, kad teismas, sprenddamas generalinio prokuroro prašymo atnaujinti procesą priėmimo klausimą, patikrina, ar prašymas paduotas LR CPK XVIII skyriuje nustatyta tvarka ir, atnaujinęs procesą, nustato, ar generalinio prokuroro pateiktas prašymas atnaujinti procesą gina viešąjį interesą.

Iš pradžių nuosekliau panagrinėkime viešojo intereso gynimo sąlygą generaliniam prokurorui teikiant prašymą teismui atnaujinti procesą byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi). Pažymėtina, kad LR CPK nėra suformuluotos legalinės viešojo intereso sąvokos. Lietuvos Respublikos teisės moksle atlikta keletas tyrimų, kuriuose bandoma atskleisti viešojo intereso sampratą. E. Krivka nurodo, kad „pačia bendriausia prasme terminas „viešasis interesas“ nusako tam tikrus bendrus interesus, kuriuos turi žmonės, kaip visuomenės nariai“ [3, p. 26]. Prof. V. Mikelėnas rašo, kad „viešasis interesas – tai visų pirma visuomenės (*populus*) interesas“ [4, p. 199], „nagrinėjant kiekvieną civilinę bylą, šalia privataus šalių intereso neabejotinai egzistuoja ir viešasis – visuomenės interesas, kad teismas bylą išnagrinėtų teisingai, sąžiningai ir operatyviai“ [4, p. 197]. „Viešasis interesas – tai ne vien valstybės, bet visų pirma visuomenės (lot. *populus*) interesas, o valstybė (lot. *res publica*), būdama visuomenės politinė organizacija, tik privalo jam atstovauti ir ginti“ [5, p. 669]. Tačiau išsamesnio ir nuodugnesnio tyrimo šiuo klausimu Lietuvos civilinio proceso teisės moksle nėra. Todėl darytina išvada, kad teismas kiekvienu konkrečiu atveju pats aiškina šios teisinės kategorijos turinį ir nustatinėja, ar yra pažeistas viešasis interesas. Vadinasi, viešojo intereso instituto turinio atskleidimui reikšminga teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse nurodoma, kad sąvoka „viešasis interesas“ yra vertinamojo pobūdžio ir jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas [6], viešojo intereso gynimas yra teisės aktų pažeidimo šalinimas [7], netinkamas teisės normų taikymas laikytinas viešojo intereso pažeidimu [8]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad viešojo intereso gynimas gali sutapti su privačiu interesu, tačiau tai nereiškia, kad tokiu atveju prokuroras gina privatųjį interesą: „Iš Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. sausio 16 d. prašymo matyti, kad jis pateiktas siekiant apginti viešąjį interesą, o ne fizinių asmenų interesą [...]. Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui tik 2003 m. lapkričio mėn. 13 dieną gavus anksčiau minėtų asmenų prašymą tapo žinoma apie pažeistą viešąjį interesą“ [9]. Prokuroro teises inicijuoti civilinį procesą reglamentuoja LR CPK ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. LR CPK 49 str. 1 dalyje nurodyta, kad įstatymų numatytais atvejais pro-

kuroras gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Pagal Prokuratūros įstatymo 19 str. 1 dalį prokurorai, nustatę asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, viešąjį interesą gina įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka pagal asmens, valstybės ar savi-valdybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva. To paties įstatymo 19 str. 2 dalyje nurodyta, kad prokurorai, turėdami pagrindą manyti, kad pažeisti teisės aktų reikalavimai, gindami viešąjį interesą turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu, pareiškimu arba prašymu. Natūralu, kad konkrečioje civilinėje byloje teisės aktų reikalavimų pažeidimas sukels tiek privataus, tiek viešojo intereso pažeidimą.

Teismas, tik atnaujinęs procesą ir išnagrinėjęs bylą iš esmės, nustato, ar viešasis interesas buvo pažeistas. Vadinasi, aplinkybė, kad byloje turi egzistuoti viešasis interesas, nepriskiriama prie procesinės teisės kreiptis į teismą prielaidų, o yra teisės į reikalavimo patenkinimą viena iš sąlygų [5, p. 688].

LR CPK 366 str. 2 dalyje nustatyta, kad generalinis prokuroras prašymą atnaujinti procesą civilinėje byloje viešam interesui ginti pateikia LR CPK XVIII skyriuje nustatyta tvarka. Išanalizavę LR CPK XVIII skyriaus normas matome, kad šiame skyriuje reglamentuotas prašymo atnaujinti procesą turinys, jo pateikimo tvarka ir terminai.

LR CPK 369 str. reglamentuojamas prašymo atnaujinti procesą turinys. Specialių reikalavimų generalinio prokuroro pateikiamam prašymui atnaujinti procesą nėra. Be bendrųjų ieškiniui keliamų turinio reikalavimų, prašyme atnaujinti procesą turi būti nurodyta sprendimą, nutartį priėmusio teismo pavadinimas, proceso atnaujinimo pagrindas, proceso atnaujinimo motyvai, aplinkybės, kuriomis grindžiamas LR CPK 368 str. nurodytų terminų skaičiavimas, prašymą pareiškusio asmens prašymas, taip pat turi būti pridedami įrodymai, patvirtinantys proceso atnaujinimo pagrindo buvimą. Sisteminiis LR CPK XVIII skyriaus aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad generalinio prokuroro prašyme atnaujinti procesą, be anksčiau išvardytų prašymo turinio reikalavimų įgyvendinimo, taip pat turi būti nurodytas ir viešojo intereso, kurį siekiama apginti, pažeidimas ir pateikti šį faktą patvirtinantys įrodymai. Taigi generalinio prokuroro teisės kreiptis su prašymu atnaujinti procesą ginant viešąjį interesą ribas apibrėžia LR CPK 366 str. pateiktas proceso atnaujinimo pagrindų sąrašas ir reikalavimas ginti viešąjį interesą (LR CPK 365 str. 2 d.). Jeigu viešojo intereso negalime priskirti prie procesinės teisės kreiptis į teismą prielaidų, tai LR CPK 366 str. nurodytų pagrindų ar bent jau vieno jų buvimas yra teisės kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą viena iš prielaidų.

Pažiūrėkime, ar generalinis prokuroras gali paduoti prašymą atnaujinti procesą bet kuriuo LR CPK 366 str. nurodytu pagrindu. LR CPK 366 str. 1 dalies 1 punkte numatyta, kad procesas gali būti atnaujintas, kai Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad Lietuvos Respublikos teismų sprendimai, nutartys arba nutarimai civilinėse bylose prieštarauja Europos žmogaus teisių ir

pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai (toliau – EŽTPLA konvencija) ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika. Žodis „prieštarauti“, kaip nurodoma Dabartinės lietuvių kalbos žodyne [10], reiškia „neatitikti“. Vadinasi, esant Lietuvos Respublikos teismų sprendimų, nutarčių arba nutarimų neatitikimams EŽTPLA konvencijai ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, generalinis prokuroras LR CPK XVIII skyriuje nustatyta tvarka turi teisę kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą civilinėje byloje dėl anksčiau minėto neatitikimo. Kita būtina sąlyga – viešojo intereso gynimas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos [11] 138 str. 3 dalyje įtvirtinta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. EŽTPLA konvenciją Seimas ratifikavo 1995 m. gegužės 16 d. [12]. LR CPK 3 str. 1 dalyje nurodyta, kad teismas privalo nagrinėti bylas vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Lietuvos Respublikos įstatymais, kitais teisės aktais. Vadinasi, teismo sprendimo, nutarties arba nutarimo neatitiktis EŽTPLA konvencijai ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, reiškia neatitiktį Lietuvos Respublikoje galiojantiems teisės aktams, o tai yra viešojo intereso pažeidimas, ir toks teismo sprendimas, nutartis arba nutarimas negali būti paliktas galioti. Todėl jau vien šio proceso atnaujinimo pagrindo buvimas yra pakankama prielaida generaliniam prokurorui kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą civilinėje byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

LR CPK 366 str. 1 dalies 2 punkte įtvirtintas proceso atnaujinimo pagrindas yra naujai paaiškėjusios esminės bylos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui nagrinėjant bylą. Generalinis prokuroras, pateikdamas prašymą teismui atnaujinti procesą nesvarbu kuriuo LR CPK 366 str. nurodytu pagrindu, į procesą įtraukia tik proceso atnaujinimo stadijoje. Tai reiškia, kad nagrinėjant bylą generalinis prokuroras gali nežinoti visiškai nieko, kas yra susiję su konkrečia byla bet kurioje iki proceso atnaujinimo stadijoje. Tačiau nereikia suprasti, kad tokia situacija yra pagrindas generaliniam prokurorui kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi). LR CPK 366 str. 1 dalies 2 punkte naujai paaiškėjusios esminės aplinkybės vertinamos konkrečios bylos aspektu, tai reiškia, kad aplinkybės yra naujai paaiškėjusios įvertinus visą bylos medžiagą, be to, yra esminės. Generaliniam prokurorui kreipiantis į teismą su prašymu atnaujinti procesą LR CPK 366 str. 1 dalies 2 punkte nurodytu pagrindu, tampa svarbu nustatyti viešojo intereso gynimo sąlygą. Šiuo atveju tikslinga prisiminti, kad proceso atnaujinimo instituto tikslas – nepalikti galioti neteisėtų ir nepagrįstų teismo sprendimų (nutarčių). Skirtingai nei kascijos, teismo sprendimas yra neteisėtas ir nepagrįstas ne dėl jame esančios teisės taikymo klaidos, t. y. materialinės arba procesinės teisės normų pažeidimo, turinčio esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidi-

mas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui (LR CPK 346 str. 2 d. 1 p.), bet dėl to, kad proceso atnaujinimo pagrindu esantys juridiniai faktai, peržiūrėjus bylą iš esmės, keičia priimtą teismo sprendimą. Todėl generalinis prokuroras pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva nustatęs LR CPK 366 str. 1 dalies 2 punkte nurodytą proceso atnaujinimo pagrindą, privalo kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi), nes galbūt įsiteisėjęs sprendimas yra neteisėtas ir nepagrįstas dėl naujai paaiškėjusių esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo žinomos nagrinėjant bylą, ir tokio sprendimo buvimas pažeidžia viešąjį interesą.

Procesas gali būti atnaujinamas, kai įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyti žinomai melagingi šalies arba trečiojo asmens paaiškinimai, liudytojo parodymai, akivaizdžiai melaginga eksperto išvada, akivaizdžiai neteisingas vertimas, dokumentų arba daiktinių įrodymų suklastojimas, dėl kurių priimtas neteisėtas arba nepagrįstas sprendimas (LR CPK 366 str. 1 d. 3 p.) arba įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatytos nusikalstamos dalyvaujančių byloje ar kitų asmenų arba teisėjų veikos, padarytos nagrinėjant tą bylą (LR CPK 366 str. 1 d. 4 p.). Tiek akivaizdžiai melagingų šalies arba trečiojo asmens paaiškinimų, liudytojo parodymų, akivaizdžiai melagingos eksperto išvados, akivaizdžiai neteisingo vertimo, dokumentų arba daiktinių įrodymų suklastojimo fakto nustatymas, tiek įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatytos nusikalstamos dalyvaujančių byloje arba kitų asmenų arba teisėjų veikos, padarytos nagrinėjant tą bylą, fakto nustatymas yra pakankamas pagrindas inicijuoti bylos, užbaigtos įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi), peržiūrėjimą. Anksčiau minėtų asmenų veika yra prieštaraujanti ir pažeidžianti teisės aktus, be to, šių asmenų veika yra tiesiogiai susijusi su materialios tiesos nustatymu konkrečioje byloje ir gali lemti neteisėtą ir nepagrįstą teismo sprendimą, o tai jau yra viešojo intereso pažeidimas. Todėl generalinis prokuroras, gindamas viešąjį interesą, gali inicijuoti proceso atnaujinimą LR CPK 366 str. 1, 3 ir 4 dalyse nurodytais pagrindais.

Generalinis prokuroras taip pat įgyvendins pareigą ginti viešąjį interesą kreipdamasis į teismą atnaujinti procesą civilinėje byloje LR CPK 366 str. 1 dalies 5 punkte įtvirtintu pagrindu, t. y. jeigu panaikinamas kaip neteisėtas arba nepagrįstas teismo sprendimas, nuosprendis arba kitoks valstybės ar savivaldybių institucijų individualaus pobūdžio aktas, kuris buvo pagrindas tam sprendimui, nutarčiai arba nutarimui priimti. Teismas, priimdamas sprendimą, rėmėsi kitu teismo sprendimu, nuosprendžiu arba kitokiu valstybės ar savivaldybių institucijų individualaus pobūdžio aktu, kuris vėliau buvo pripažintas neteisėtu arba nepagrįstu. Vadinas, toks teismo sprendimas gali būti pripažintas nepagrįstu. Svarbu pažymėti, kad kreipiantis į teismą su prašymu atnaujinti procesą šiuo pagrindu, teismo sprendimas, nuosprendis arba kitoks valstybės ar savivaldybių institucijų individualaus pobūdžio aktas, kuris buvo pagrindas tam

sprendimui, nutarčiai ar nutarimui priimti, turi būti panaikintas kaip neteisėtas ir nepagrįstas ne vėliau kaip per 5 metus (LR CPK 368 str. 2 d.) nuo įsiteisėjusio teismo sprendimo, kurį prašoma peržiūrėti atnaujinus procesą LR CPK 366 str. 1 dalies 5 punkte įtvirtintu pagrindu, dienos.

Remdamasis LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punktu, teismas atnaujins procesą tik tuo atveju, jeigu viena iš proceso šalių proceso metu buvo neveiksni ir nebuvo atstovaujama atstovo pagal įstatymą, jeigu prašymą padavęs asmuo šiuo pagrindu negalėjo remtis apeliaciniame arba kasaciniame skunde (LR CPK 366 str. 2 d.). Minėtame punkte vienareikšmiškai kalbama apie proceso teisės normų pažeidimą, o tai pripažįstama viešojo intereso pažeidimu. Todėl generalinis prokuroras, siekdamas apginti viešąjį interesą, gali kreiptis remdamasis LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punktu. Tačiau esti LR CPK 366 str. 2 dalyje įtvirtinta įdomi norma, ribojanti šio proceso atnaujinimo pagrindą taikymą. Atrodytų, viskas paprasta – kadangi generalinis prokuroras į procesą įtraukia tik proceso atnaujinimo stadijoje, tai jis, būdamas pareiškėjas, tikrai negalėjo šiuo pagrindu remtis paduodant apeliacinį arba kasacinį skundą, nes tuo metu, kai buvo nagrinėjama byla, generalinis prokuroras tikriausiai išvis nežinojo apie šią konkrečią bylą ir apeliacinio ar kasacinio skundo nerašė. Įstatymo leidėjas vartoja terminą „galėjo“, tai reikėtų suprasti kaip galimybę apeliaciniame ar kasaciniame skunde remtis anksčiau minėtu pagrindu. Kyla klausimas: ar pareiškėjas turi paduoti apeliacinį arba kasacinį skundą, ar užtenka nustatyti tokios galimybės faktą, kad LR CPK 366 str. 2 dalyje įtvirtinta galimybė būtų realizuota? Manome, kad jeigu asmuo, turintis procesinį subjektiškumą, nepasinaudojo įstatymo numatyta galimybe pateikti apeliacinį arba kasacinį skundą remdamasis pagrindu, kad viena iš šalių proceso metu buvo neveiksni ir nebuvo atstovaujama atstovo pagal įstatymą, tai teismas pagrįstai atsisakys atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 2 dalimi todėl, kad proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principas įpareigoja šalis rūpintis greitai bylos išnagrinėjimu, būti sąžiningomis ir nepiktnaudžiauti procesinėmis teisėmis. Grįžkime prie generalinio prokuroro prašymo atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punktu ir LR CPK 366 str. 2 dalyje įtvirtintu šio pagrindo realizavimo ribojimu. Kaip jau buvo minėta, generalinis prokuroras, kaip pareiškėjas, tikrai neturėjo galimybės pasiremti LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punkte įtvirtintu pagrindu paduoti apeliacinį arba kasacinį skundą, todėl jo prašymas atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punktu turėtų būti priimtas ir netaikomas LR CPK 366 str. 2 dalyje įtvirtintas ribojimas. Tačiau kaip reikėtų elgtis teismui gavus generalinio prokuroro prašymą atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punkte nurodytu pagrindu, jeigu prokuroras, gindamas viešąjį interesą tokioje byloje, dalyvavo nuo jos proceso pradžios, t. y. buvo šalis, ir nepasirėmė šiuo nagrinėjamu proceso atnaujinimo pagrindu, pateikdamas apeliacinį arba kasacinį skundą, kai turėjo tokią galimybę? Generalinis prokuroras yra specialusis subjektas, todėl net ir anksčiau aprašytu atveju teismas turėtų

atnaujinti procesą pagal gautą generalinio prokuroro prašymą ir ginti viešąjį interesą.

Procesas atnaujinamas ir tuo atveju, jeigu sprendime teismas nusprendė dėl neištrauktų į bylos nagrinėjimą asmenų teisių ar pareigų. Tam, kad procesas šiuo pagrindu galėtų būti atnaujintas, nepakanka nustatyti, jog iš tikrųjų konkretus asmuo neteisėtai nebuvo ištrauktas į bylos nagrinėjimą ir jame nedalyvavo. Būtina nustatyti, kad byloje, kurioje prašoma atnaujinti procesą, priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas (nutartis) pažeidžia jo teises arba įstatymų saugomus interesus [13, p. 463]. Generalinis prokuroras, nustatęs, kad įsiteisėjęs sprendimas yra neteisėtas ir (arba) nepagrįstas, nes pažeidžia trečiojo asmens teises arba jo saugomus interesus, pagrįstai kreipsis į teismą su prašymu atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 7 punktu gindamas viešąjį interesą, nes įsiteisėjęs teismo sprendimas yra neteisėtas ir nepagrįstas dėl to, kad, tikėtina, pažeidžia trečiojo asmens teises arba jo saugomus interesus.

Generalinis prokuroras įstatymų reglamentuota tvarka nustatęs, kad byla, užbaigtą įsiteisėjusiu teismo sprendimu, išnagrinėjo neteisėtos sudėties teismas, privalės kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą. LR CPK 62 str. reglamentuota teismo sudėtis, o 64 str. įtvirtinta norma skelbia, kad teisėjas negali dalyvauti nagrinėjant bylą ir turi būti nušalintas, jeigu jis tiesiogiai arba netiesiogiai suinteresuotas bylos baigtimi arba yra kitokių aplinkybių, kurios kelia abejonių dėl jo nešališkumo. LR CPK 65 str. įtvirtinti pagrindai, kuriems esant teisėjas turi pareigą nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo arba jam gali būti pareikštas nušalinimas, o LR CPK 66 str. numatyta, kad, be LR CPK 65 str. numatytų pagrindų, teisėjas privalo nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo arba jam gali būti pareikštas nušalinimas ir kitais atvejais, jeigu yra aplinkybių, kurios kelia abejonių dėl jo šališkumo. Teismo sudėties reglamentavimas ir teisėjo nusišalinimo instituto esmė ir paskirtis yra nepriklausomo ir nešališko teismo civilinio proceso principo vienas iš garantų.

LR CPK 366 str. 2 dalyje įtvirtintas ribojimas dėl LR CPK 366 str. 1 dalies 8 punkto taikymo turėtų būti sprendžiamas taip, kaip jau buvo minėta rašant apie LR CPK 366 str. 1 dalies 6 punkte įtvirtinto proceso atnaujinimo pagrindo taikymo LR CPK 366 str. 2 dalyje įtvirtinto ribojimo atnaujinti procesą taikymo.

Procesas gali būti atnaujinamas, jeigu pirmosios instancijos teismo sprendime (nutartyje) yra padaryta aiški teisės taikymo klaida ir sprendimas (nutartis) nebuvo peržiūrėtas apeliacine tvarka. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras prašymus atnaujinti procesą remiantis šiuo punktu taip pat turi teisę paduoti ir dėl teismo sprendimų (nutarčių), kurie buvo peržiūrėti apeliacine tvarka. Šio proceso atnaujinimo pagrindo įtvirtinimas LR CPK tarsi paneigia LR CPK 366 str. 1 dalies 1, 6, 7 ir 8 punktuose įtvirtintų pagrindų aktualumą, nes išvardytuose proceso atnaujinimo pagrinduose įtvirtintos konkrečios teisės taikymo klaidos. Pavyzdžiui, jeigu įsiteisėjęs teismo sprendimas prieštarauja EŽTPLA konvencijai ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, autorės nuomone, ne-

būtinai Europos Žmogaus Teisių Teismo pripažinimas, kad toks prieštaravimas yra, kad galima būtų atnaujinti procesą tokioje byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Kodėl? Todėl, kad, kaip ir buvo minėta, ši konvencija su papildomais protokolais, kuriuos ratifikavo Lietuvos Respublika, yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, todėl, jeigu teismo sprendimas (nutartis) prieštarauja teisės norminiams aktams, kurie yra teisinės sistemos dalis ir kuriais teismas privalo vadovautis nagrinėdamas bylas (LR CPK 3 str. 1 d.), toks sprendimas yra neteisėtas ir nepagrįstas. Esminiu skirtumu šiuo atveju tampa teisingumas, t. y. kad generalinis prokuroras, paduodamas prašymą atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 1 punktu, prašymą turės pateikti Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (LR CPK 367 str. 1 d.), o jeigu generalinis prokuroras paduos prašymą atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 9 punktu dėl aiškios EŽTPLA konvencijos ir (ar) jos papildomų protokolų, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, normų taikymo klaidos, tai tokiu atveju prašymas būtų pateikiamas bylą nagrinėjusiam pirmos instancijos teismui (LR CPK 367 str. 3 d.). Ar toks skirtingo teisingo nustatymas šiuo konkrečiu atveju yra pagrįstas? Autorės nuomone, dėl netinkamo EŽTPLA konvencijos ir (ar) jos papildomų protokolų taikymo prašymo atnaujinti procesą teisingumo klausimas turėtų būti reglamentuotas vienodai.

Generalinis prokuroras, nustatęs pirmos instancijos teismo sprendime (nutartyje), tiek neperžiūrėtame apeliacine tvarka, tiek peržiūrėtame apeliacine tvarka, aiškia teisės taikymo klaidą, kreipiasi į teismą su prašymu atnaujinti procesą. Akivaizdu, kad aiškių teisės klaidų buvimas teismo sprendimuose (nutartyse) pažeidžia viešąjį interesą, todėl generalinis prokuroras privalo įstatymų numatyta tvarka atitinkamai reaguoti į šį pažeidimą.

LR CPK 366 str. 3 dalyje įtvirtintas draudimas atnaujinti procesą dėl įsiteisėjusių teismo sprendimų santuokos pripažinimo negaliojančia ar santuokos nutraukimo klausimais, jeigu bent viena iš šalių įsiteisėjęs sprendimui sudarė naują santuoką arba įregistravo partnerystę, taip pat galios ir tuo atveju, kai prašymą atnaujinti procesą dėl įsiteisėjusių teismo sprendimų santuokos pripažinimo negaliojančia arba santuokos nutraukimo klausimais paduoda generalinis prokuroras, nes šiuo atveju proceso atnaujinimo negalimumą nusako vienos iš šalių, o ne pareiškėjų, naujos santuokos sudarymo ar partnerystės įregistravimo faktas.

Prašymo atnaujinti procesą civilinėje byloje, užbaigtoje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi), pateikimą reglamentuoja LR CPK 367 str. Šiame straipsnyje nėra specialių reikalavimų, kai prašymą atnaujinti procesą civilinėje byloje pateikia generalinis prokuroras LR CPK 365 str. 2 dalyje nustatyta tvarka. Vadinasi, generalinis prokuroras prašymą atnaujinti procesą pateikia tokia pat tvarka, kaip ir visi kiti subjektai, turintys teisę kreiptis su prašymu atnaujinti procesą. Kalbant apie galimybę generaliniam prokurorui pateikti prašymą atnaujinti procesą arba remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 9 punktu arba LR CPK 366 str. 1 dalies 1, 6, 7 arba

8 punktu, reikia pasakyti, kad esant tokiai situacijai kita tik generalinio prokuroro ir šalių tarpusavio santykis. Tai reiškia, kad generaliniam prokurorui pateikiant prašymą atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 9 punktu dėl aiškių teisės taikymo klaidų, tokių, kurios yra įvardintos LR CPK 366 str. 1 dalies 1, 6, 7 ir (arba) 8 punkte, viena iš šalių jos pačios prašymu arba teismo iniciatyva turėtų būti įtraukiama dalyvauti procese kaip tretysis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų (LR CPK 49 str. 3 d., 47 str.). Generaliniam prokurorui pareiškiant prašymą atnaujinti procesą remiantis LR CPK 366 str. 1 dalies 1, 6, 7 ir (arba) 8 punktu, viena iš šalių jos pačios prašymu arba teismo iniciatyva turėtų būti įtraukiama dalyvauti procese kaip bendraieškovė (LR CPK 49 str. 3 d.).

Prašymas atnaujinti procesą gali būti pateikiamas per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią jį pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą (LR CPK 368 str. 1 d.).

Kalbant apie terminų prašymui atnaujinti procesą pateikti skaičiavimą, svarbu atkreipti dėmesį, kad LR CPK 368 str. 1 dalyje nurodytas trijų mėnesių terminas pradamas skaičiuoti nuo to momento, kai generalinis prokuroras nustatė viešo intereso pažeidimą. Tokią taisyklę suformavo teismų praktika: „Prokurorai nėra subjektai, dalyvaujantys nuosavybės teisių atkūrimo procese, tačiau į teismą su reikalavimu panaikinti sprendimą dėl nuosavybės teisių atkūrimo pagal analogijos principą jie gali kreiptis per 30 dienų terminą, kuris skaičiuojamas nuo to momento, **kai yra surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių daryti išvadą, kad šis sprendimas pažeidžia viešąjį interesą.** Prokuratūros įstatymo 19 str. 2 dalyje išvardytos priemonės, kurių prokuroras gali imtis, jei yra pagrindas manyti, kad pažeisti teisės aktų reikalavimai, t. y. prašyti iš asmenų dokumentų ir informacijos, pavesti valstybės institucijų, įstaigų vadovams ir pareigūnams atlikti patikrinimus ir revizijas, kviesti asmenis ir gauti jų paaiškinimus ir kt. ir taip rinkti papildomą informaciją, kad būtų nustatyta, ar yra pažeistas viešasis interesas ir ar yra pagrindas, ginant šį interesą, kreiptis į teismą. Dėl to terminas, per kurį prokuroras, gindamas viešąjį interesą, gali pareikšti ieškinį dėl sprendimo atkurti nuosavybės teises panaikinimo, prasideda nuo to momento, kai yra surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių daryti išvadą, kad šis sprendimas pažeidžia viešąjį interesą“ [14].

IŠVADOS

1. Prokuroras proceso atnaujinimo stadijoje gali dalyvauti dviem formomis: pirma, LR CPK 365 str. 1 dalyje nustatyta tvarka, kai prašymą atnaujinti procesą pateikia prokuroras, esantis šalimi (LR CPK 49 str., 365 str. 1 d., LR Prokuratūros įstatymo 19 str.), antra, LR CPK 365 str. 2 dalyje nustatyta tvarka. Antruoju atveju įstatymų leidėjas įtvirtina nuostatą, kad prašymą atnaujinti procesą turi teisę paduoti *tik* Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras.

2. Generalinio prokuroro teisei kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą byloje, užbaigtoje išiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi), keliamos dvi sąlygos: pirmoji būtinoji sąlyga yra ta, kad prašymas atnaujinti procesą turi būti pateikiamas *siekiant apginti viešąjį interesą*, antroji – *prašymas turi būti paduotas LR CPK XVIII skyriuje nustatyta tvarka.*

3. Teismas kiekvienu konkrečiu atveju aiškina viešo intereso kategorijos turinį ir nustatinėja, ar yra pažeistas viešasis interesas. Viešo intereso gynimas gali sutapti su privačiu interesu, tačiau tai nereiškia, kad tokiu atveju prokuroras gina privatųjį interesą.

4. Generalinio prokuroro prašyme atnaujinti procesą, be LR CPK 369 str. nurodytų prašymo atnaujinti procesą turinio reikalavimų, taip pat turi būti nurodytas ir viešo intereso, kurį siekiama apginti, pažeidimas ir pateikti šį faktą patvirtinantys įrodymai.

5. Teismas, tik atnaujinęs procesą ir išnagrinėjęs bylą iš esmės, nustato, ar viešasis interesas buvo pažeistas. Todėl aplinkybė, kad byloje egzistuoja viešasis interesas, nepriskiriama prie teisės kreiptis į teismą prielaidų, o yra teisės į reikalavimo patenkinimą viena iš sąlygų.

6. LR CPK 368 str. 1 dalyje nurodytas trijų mėnesių terminas pradamas skaičiuoti nuo to momento, kai generalinis prokuroras nustatė viešo intereso pažeidimą, t. y. surinko pakankamai duomenų, leidžiančių daryti **išvadą**, kad šis sprendimas pažeidžia viešąjį interesą.

LITERATŪRA

1. **Civilinio** proceso kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX–743 // Valstybės žinios. 2002. Nr. 36–1340.
2. **Lietuvos Respublikos** prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 42–1919.
3. **Krivka E.** Viešo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse // Jurisprudencija. 2003. T. 37(29).
4. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. I dalis. – Vilnius: Justitia, 1997.
5. **Driukas A., Valančius V.** Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
6. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis c. b. R. Paknys prieš Sauliaus ir Linos Žukų leidinį „Baltos lankos“ redakciją, Nr. 3K-3-695/2003; LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis c. b. Beecham Group p.l.c. (Jungtinė Karalystė) prieš I. Kalininą, I. Kalinino personalinę įmonę „Kelupas“, Nr. 3K-3-1103/2003; LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis c. b. VšĮ „Vilnijos žodis“ prieš UAB „Kurier Wilenski“, Nr. 3K-3-629/2004; LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 21 d. nutartis c. b. Jadvyga Kakura prieš UAB „Vilniaus Ventos puslaidininkiai“, Nr. 3K-3-191/2005; LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. Zofija Prichodko prieš UAB „Šilumnešis“, Nr. 3K-3-259/2005.
7. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 27 d. nutartis c. b. Šiaulių apskrities viršininko administracija prieš Birutę Kybartienę ir Rimgaudą Kybartą, Nr. 3K-3-492/2004.

8. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. Vitalijus Leonavičius prieš Stasį Švabauską, Nr. 3K-3-621/2005.
9. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 26 d. nutartis c. b. pagal Vandos Reginos Norkienės pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo. Nr. 3K-3-72/2005.
10. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas // Lietuvių kalbos institutas. Kompiuterinis variantas.
11. **Lietuvos Respublikos Konstitucija** // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33–1014.
12. **Žmogaus** teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40–987; 2000. Nr. 96–3016.
13. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodekso komentaras. T. 2. – Vilnius: Justitia, 2005.
14. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. LR generalinio prokuroro pavaduotoja prieš Vilniaus apskrities viršininko administraciją, Nr. 3K-3-677/2005.

THE PROSECUTOR AS THE SUBJECT OF THE PROCEDURE RENEWAL

Rimvydė Lukšytė *

Mykolas Romeris University

Summary

The topicality of the article is determined by the function of prosecutor's office (prosecutor) in the law of civil procedure and by the abundance of regulatory enactments in the latter years which change the regulation of activity of prosecutor's office of the Republic of Lithuania, public protection of interests and procedure renewal as well as by the need in scientific research of these legal phenomena because the science of the law of civil procedure of prosecutor's office and the institute of procedure renewal have not been investigated in the science of the law of civil procedure of the Republic of Lithuania.

The article analyses the forms of prosecutor's participation in the stage of renewal, rights and duties of the General prosecutor to make an application for procedure renewal in the protection of public interest, the problems that the General prosecutor of the Republic of Lithuania faces in exercising the right given by Part 2 of Article 365 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania. The analysis reveals the particularity of prosecutor's participation in the stage of procedure renewal.

Almost three years have already passed since the adoption of the new Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania, therefore, legal practice in applying the norms of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania that regulate the prosecutor's activity in the civil procedure as well as in the stage of procedure renewal may be observed.

The prosecutor's rights of initiating the civil procedure are regulated by the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania and the Law of prosecutor's office of the Republic of Lithuania.

Article 365 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania stipulates that the procedure of a case ended by a binding sentence may be renewed on the bases and order established in Chapter XVIII of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania. The abovementioned Article includes a list of persons at the request of whom the process may be renewed, i.e. parties and third persons as well as persons not brought to trial. Part 2 of Article 365 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania stipulates that aiming at the protection of public interest the applications for the procedure renewal may be submitted by the General prosecutor of the Republic of Lithuania.

Thus in the stage of procedure renewal the prosecutor may participate in two forms: first, according to the order set in Part 1 of Article 365 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania when the application for the procedure renewal is submitted by the prosecutor being a party (Article 49 and Part 1 of Article 365 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania, Article 19 of the Law of prosecutor's office of the Republic of Lithuania) and second according to the order set in Part 2 of Article 365 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania. In the latter case the legislator makes a provision that the application for the procedure renewal may be submitted *only* by the General prosecutor.

This article consistently investigates the second form prosecutor's participation in the stage of procedure renewal when the application for the procedure renewal is submitted by the General prosecutor.

Two conditions apply to the right of the General prosecutor to justice with a request to renew the procedure in a case ended by a binding sentence: the first essential condition is that the application for the procedure renewal must be submitted *aiming at the protection of a public interest*, the second – *the application must be submitted following the order set in Chapter XVIII of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania*. The court having renewed the procedure and decided the case establishes whether the public interest was violated. Therefore, the circumstance that there is a public interest in the case is not attributed to the precondition of the right to justice but is one of the conditions of the right to the satisfaction of the requirement.

Except the requirements concerning the content of the application for the procedure renewal set in Article 369 of the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania the General prosecutor's application must also include the violation of a public interest that is to be defended and evidences proving this fact.

Keywords: procedure renewal, prosecutor, public interest.

* Lecturer of the Department of Civil Procedure, Faculty of Law, Mykolas Romeris University.